

ЛЬВІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ – «СЕРЦЕ РУСЬКОГО НАРОДУ В ГАЛИЧИНІ» Й ОСЕРЕДОК ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНОМОВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

У статті схарактеризовано Львів як «серце руського народу в Галичині», представлено короткі відомості про розвиток Львова, його народонаселення та соціальну палітру міста (за матеріалами переписів кінця ХІХ – початку ХХ ст.), окреслено особливості мови освіченої верстви у формуванні західноукраїнського варіанта літературної мови, а також подано окремі лексичні одиниці (галичанізми), які увійшли до складу «Російсько-українського словника» /1924 – 1932 рр./ за ред. А. Кримського та С. Єфремова.

Ключові слова: Галичина, інтелігенція, мовна практика, соціальна палітра міста, соціолект, галичанізми.

Светлана Гирняк. ЛЬВОВ КОНЦА ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКОВ – «СЕРДЦЕ РУССКОГО НАРОДА В ГАЛИЦИИ» И ЦЕНТР ГАЛИЦКОЙ УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

В статье охарактеризован Львов как «сердце руського народа в Галиции», представлены краткие сведения о развитии Львова, его народонаселения и социальной палитре города (по материалам переписей конца ХІХ – начала ХХ в.), определены особенности языка образованного слоя в формировании западноукраинского варианта литературного языка, а также представлены отдельные лексические единицы (галицизмы), которые вошли в состав «Русско-украинского словаря» / 1924 – 1932 / под ред. А. Крымского и С. Ефремова.

Ключевые слова: Галиция, интеллигенция, языковая практика, социальная палитра города, социолект, галицизмы.

Svetlana Hirnyak. LIONS LATE XIX – EARLY XX CENTURIES – «THE HEART OF THE RUTHENIAN PEOPLE IN GALICIA» AND CELL GALICIAN UKRAINOYAZYCHNY INTELLECTUALS

The article characterized Lviv as «the heart of the Ruthenian people in Galicia», presented a summary of the development of the city Lviv, its population and social palette of the city (based on censuses of the late XIX – early XX century), outlines the features of the language educated people in the formation of the western version of the literary language and also filed separate lexical units (halychanizmy), who joined the «Russian-Ukrainian dictionary» /1924 – 1932/ ed. A. Krymsky and S. Yefremov.

Key words: Galicia, intellectuals, language practice, social palette of the city sociolect, halychanizmy.

Львів завжди був містом полікультурним, а «етнічний розвиток Львова за низкою ознак є унікальним не тільки для України, а й, мабуть, для всієї Європи», – стверджує Р. Лозинський [11, с. 3]. У Львові господарювали німці, згодом місто вважали своїм поляки, воно було рідним для тисяч вірмен, віками у місті жили євреї, в окремий період воно було російським, і лише для українців у Львові дуже довго не вистачало місця... Такою вже була доля цього міста, яке в другій половині ХХ ст. виявилось найбільш українським серед усіх міст України, яке стало її духовною столицею, без якого, можливо, й не було б держави, яка зветься Україна [11, с. 4].

Українське середовище в місті, а особливо, українське інтелігентське середовище, формувалися поступово. Розквіт його розвитку та становлення – це кінець ХІХ – початок ХХ ст. Саме в цей період коло української інтелігенції значно розширилося, сюди, окрім духівництва, козацтва, шляхти (освіченої верстви українського суспільства ХVІ – ХVІІ ст., за твердженням Л. Ткач) [17], увійшли учителі, лікарі, священники, видавці, юристи, чиновники, науковці, політичні та громадські діячі. Особливість української інтелігенції окресленого періоду полягає ще й у тому, що її представники – це не тільки люди різних професій із неоднаковим рівнем освіти, це люди, які були «водночас і письменниками, публіцистами,

журналістами, політиками, науковцями» [22, с. 71], однак важливим чинником, що впливав на мовні навички українського інтелігента, а отже, і на мовне оформлення різних текстів, була їх професійна діяльність [22, с. 72].

С. Подолинський (відомий політичний діяч, що захоплювався ідеями соціального та національного визволення України) був переконаний у тому, що нечисленні національно свідомі представники вищих класів в українському суспільстві, при підтримці тих з народу, хто зумів піднятися на шабель вище в суспільній ієрархії та отримати належну освіту, повинні віддати всі сили для освіти народних мас, відродження національної свідомості та формування в них нових національних поглядів. Таких людей, до яких він відносив і себе, С. Подолинський називав *українською інтелігенцією*. «Під українською інтелігенцією треба розуміти людей, які уміють і хочуть виконувати подібні завдання...» [16, с. 74].

Сприяв виконанню просвітницьких завдань економічний підйом, що почався у 70 – 80-х роках XIX ст., і який був так необхідний для покращення долі українського народу. З цього приводу Іван Франко у листі до О. Рошкевич писав: «Економічний стан народу – це головна підстава цілого його життя, розвою і поступу. Коли стан економічний плохий, то говорити про поступ, науку – пуста балаканина» [20, с. 111]. Саме економічний розвиток Східної Галичини сприяв розвитку міст. Так, наприклад, у період з 1880 по 1910 рр. населення Стрия збільшилося на 145,1 %, Дрогобича – 90,2 %, Коломиї – 84,7 %, Станіславова – 78,9 %, Львова – 87,8 %. Загалом населення 102 міст Східної Галичини збільшилося на 694,4 тисячі осіб у 1880 р., до 1051,9 тисяч у 1910 р., або на 51,5 %. Отож, у кінці XIX століття у Галичині відбулися суттєві зміни міських поселень, а частка міського населення краю збільшилася з 18 до 20 % [7; 8; 11].

Бурхливим на початку XX ст. був також розвиток Львова та його народонаселення. Без урахування військовослужбовців за час між переписами 1900 – 1910 років чисельність мешканців міста зросла від 149.544 до 195.796 осіб (на 30,92%) [24]. Протягом першого десятиріччя XX ст. відбулися суттєві зміни і в соціальній структурі міста, що були викликані розвитком промисловості. Чималу частину населення Львова становили учні та студенти. У 1905 р. у 35 публічних школах міста навчалися 16.363 учнів, серед яких греко-католиків було тільки 1.924 (11,76%), набагато менше від їх частки серед населення міста. У 9 державних гімназіях Львова навчалось 5.552 учнів, серед них налічувалося 1.227 греко-католиків (22,10%), 2.905 римо-католиків (52,32%) та 1.245 (22,42%) осіб іудейської віри [11]. Серед 3.582 студентів університету в 1906 навчальному році на українців припадало близько п'ятої частини. Ще меншою (5,81%) була частка українців серед студентів Львівської політехніки, де навчалось 1.188 ос. [25].

Загалом, населення міста в роки війни сильно зменшилося, вважають, що в першій половині 1914 р. у Львові мешкало близько 215 тис. людей, тоді як за даними бюро продовольчих карток станом на серпень 1915 р., тобто через 1,5 – 2 місяці після повернення австрійської адміністрації, у місті мешкало 157 тис. осіб, що на чверть менше, ніж перед війною [3].

Перший загальний перепис населення Польщі, який відбувся у вересні 1921 р., засвідчив, що в місті проживало 219.388 ос. Зміни в чисельності населення, його соціальній структурі, національній і конфесійній приналежності, а також в умовах життя і побуту залежали від економічної кон'юнктури міжвоєнного періоду та від політики уряду. Загалом Польська держава 20-30-х років не виявила жодного динамізму у своєму економічному розвитку. Не був винятком з цього погляду і Львів. Його населення зростало здебільшого за рахунок *чиновницько-міщанських елементів, домашньої челяді, військовиків та їх сімей, учнівської і студентської молоді*.

Важливим фактором зростання чисельності населення Львова у 20-х роках стало приєднання до міської гміни таких приміських сіл, як Замарстинів, Клепарів, Голосько Мале, Знесене, Сигнівка, Кульпарків, присілка Левандівки від Білогорші, частини гміни Кривчиці [2]. З цієї причини порівняно з відомостями перепису 1921 р. загальна кількість населення, згідно з переписом 1931 р., виросла у місті на 42,32% і досягла 312.231 ос.

Соціальна палітра міста (серед зайнятого населення) виглядала так [12]:

суспільна і церковна служба	2533 ос.	3,3%
освітня і культурна служба	1235 ос.	1,6%
охорона здоров'я і опіка	3405 ос.	4,4%
в інших галузях	1468 ос.	1,9%
домашня служба	21015 ос.	27,1%
городництво і лісництво	198 ос.	0,25%
гірництво і промисловість	29459 ос.	31,6% серед усіх фізичних робітників
торгівля і постачання	11486 ос.	14,8 %
комунікації і транспорт	6625 ос.	8,6 %

Гострою у цей період була проблема безробіття. Станом на 30.01.1932 р. міський магістрат зареєстрував у промисловому секторі 2869 безробітних, серед них 1864 особи фізичної праці, 1005 – розумової (umysłowej).

На початку ХХ сторіччя зусиллями як місцевої національно свідомої інтелігенції, так і діячів Наддніпрянської України, Галичина і галичани щиро прагнули створення автономного краю в складі Австро-Угорщини з якнайширшими правами, а також мріяли про об'єднання всіх українських земель в єдиній, незалежній українській демократичній державі. У зв'язку з цими прагненнями М. Грушевський у 1917 р. вказував на нерозривний зв'язок українців із Європою та європейськими традиціями й з цього приводу зазначав: «Український нарід належить до західно-європейського, чи коротше сказати – просто-таки європейського кола не силою тільки історичних зв'язків, які протягом століть зв'язали українське життя з західним, а й самим складом народнього характеру» [1, с. 19] (*стиль та правопис автора збережено*). Запорукою для творення Великої України вчений вважає українське село з його морально-культурними традиціями та українізацію міста.

«Суспільні умови в Австро-Угорщині в останній чверті ХІХ – на початку ХХ ст., – наголошує Р. Лозинський, – усе-таки привели до важливих соціальних змін в українському середовищі Галичини. Зокрема, ускладнилася соціальна структура українців, сформувалися нові соціальні верстви: інтелігенція, буржуазія, робітники, тобто верстви, які мали високий рівень національної свідомості. [...] Напередодні Першої світової війни у Галичині, насамперед у Львові та інших великих містах, уже були тисячі свідомих українців, які могли реально оцінювати ситуацію, у якій опинився їхній народ на рідній землі» [11, с. 163].

Перепис населення 1931 р. виявив такий цікавий факт: серед греко-католицького населення Львова 14 % складали учні та студенти, 8 % перебувало на державній службі, 11,2 % – службовці (працівники органів міського самоврядування). Після перепису 1931 р. український елемент серед робітників, ремісників, безробітних, а також інтелігенції й інших буржуазних груп, як і всього населення міста, невпинно зростав і на кінець 1938 р. досягнув (за оцінками дослідників) 345 тисяч осіб (для порівняння див. табл. [6, с. 214]).

Рік	Населення	Рік	Населення
1800	39000	1900	160000
1850	68000	1920	210000
1880	110000	1931	318000

Таким чином, у 20 – 30-х роках ХХ ст. у Львові та інших містах Галичини знову почала зростати частка українців, а відтак, і усвідомлення себе як самостійного народу, що здатен будувати свою державу та розвивати свою мову.

У 20-30-х роках ХХ ст. Львів залишався не лише «серцем руського народу в Галичині» [19, с. 117], але й став серцем українського народу всієї Західної України. У Львові зосередили свою роботу осередки західноукраїнських партій, загально-західноукраїнськими стали часописи «Діло», «Свобода», «Громадський Голос», «Сель-Роб», «Новий час», «Батьківщина», «Сила», «Червона Калина», «Неділя», «Сільський Господар» та ін. Зі Львова здійснювалося керівництво

товариствами «Просвіта», «Рідна школа», що діяли по всій Західній Україні. Активно працювали й розвивалися *Наукове товариство імені Шевченка*, *Ставропігійський інститут* та *Руський Народний Дім*. Львів утримував високий авторитет польських наукових шкіл: математичної, історичної, філософської, хімічної, медичної та ін. У багатьох питаннях Львівське воєводське управління у вирішальний спосіб впливало на регіональну державну політику в усій так званій Малополющі Східній.

Усе це дає підстави стверджувати, що інтелігенція Галичини, яка сконцентрувала свою діяльність у Львові та інших містах Східної Галичини, спричинилася до формування *міського койне*, що виступає не тільки міждіалектною формою побутового спілкування, а й обслуговує вищі сфери комунікації – суди, міське управління, а також усну народну поезію і обряди. Міські койне внаслідок впливу міст на економічне й мовно-культурне життя прилеглих територій перетворювались на обласні койне [14, с. 55]. Історично «норми міського койне мають низку ознак, характерних для літературної мови» [13, с. 182], а тому койне (особливо міське) є важливою передумовою формування літературної мови. На цей факт вказував Б. Ларін у статті «Про лінгвістичне вивчення міста», у якій учений стверджував: «Ми запізналися з науковим опрацюванням мовного побуту міста, та й ніде досі воно не проводилося широко і систематично. Були тільки поодинокі спроби реєстрації та опису окремих жаргонів, здебільшого ці описи не підіймалися над рівнем аматорських колекцій чи довідників. Наукова традиція в цій царині все ще не склалася. [...] Однак саме через те, що дослідження «мови міста» досі ще системно не здійснювалося, такі хиткі і неґрунтовні у нас як історичні, так і стилістичні пояснення літературних мов. Міський фольклор, неканонізовані види писемної мови, розмовна мова різних груп міського населення – безпосередньо впливають на нормалізацію літературної мови, на «високі» її форми» [10].

Б. Ларін вказує на той факт, що з появою великих міст змінюються умови спілкування, які впливають на склад аргю та характер взаємовідношень з літературною мовою, а також найближчим до неї утворенням – *розмовною мовою «освічених»*. З плином часу аргю з мови забороненої у результаті суспільно-історичних змін усе більше проникає у загальнонародну мову. Такий взаємовплив, на думку лінгвіста, призведе до утворення однотипної розмовної мови міста, що існуватиме паралельно, однак не збігатиметься з книжно-літературною мовою. Ці слова вченого виявилися пророчими, а тому сьогодні ми можемо говорити про *західноукраїнську мовно-літературну практику* як варіант української літературної мови зі специфічними ознаками, зумовленими історичними, політичними, соціальними, культурними і мовними (діалектними) чинниками, який функціонував на західноукраїнських землях упродовж XIX – першої половини XX ст. (за О. Муромцевою [15, с. 206 – 207]).

Прикметною рисою інтелігентського соціолекту цього часу можна вважати вживання термінів з різних галузей наук, у тому числі суспільно-політичної термінології, зокрема, запозичень з різних мов, утворення нових слів (оказіоналізмів), які ще називають «кованими словами», переосмислення значень уже наявних слів та використання професіоналізмів із різних галузей. Саме тому можемо стверджувати, що українська інтелігенція кінця XIX – початку XX ст. – це окрема соціальна група, яка хоча й не була кількісно значною, та все ж її представники «проводили інтелектуальну діяльність і були носіями певних етичних норм, моральних та духовних цінностей... У своєму щоденному спілкуванні – офіційному чи товариському – представники української інтелігенції послуговувалися мовними одиницями, які з огляду на особливості тогочасного суспільства були властиві лише цій соціальній верстві» [22, с. 75]. Усе це дає підстави вважати, що дослідження ролі галицької інтелігенції у формуванні норм української літературної мови у період з 1892 – до 1939 рр. є актуальним, а мовні одиниці, використовувані цією соціальною групою увійшли до складу лексичного фонду української мови й впливали на формування койне інтелігентної, освіченої верстви Галичини, її соціолекту як самостійного системно-структурного явища й знайшли своє відображення у формі й значенні лексичних, фразеологічних і граматичних одиниць української мови.

Українська літературна мова кінця XIX – початку XX ст. помітно збагатилася внаслідок взаємодії з західноукраїнською мовно-літературною практикою: її словниковий склад

поповнився низкою слів абстрактного характеру, термінами з різних галузей науки, суспільного життя, словами на позначення різних реалій. У зв'язку з цим можемо говорити про явище інкорпорації галицьких мовних елементів, у першу чергу лексичних одиниць (*галицизмів /галичанізмів, рутенізмів/*) до структури української мови східного її варіанту (Наддніпрянської України) на межі XIX – XX століть з метою вироблення спільної мови (за І. Огієнком «*соборної мови*») та сучасної української літературної мови загалом.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Галичині літературна мова набула вже чи не основної своєї ознаки – поліфункціональності. Освічена верства (інтелігенція) по обидва боки кордону активно спілкувалася (частими були поїздки східноукраїнської інтелігенції до Галичини, активним було листувалися між культурними діячами обох частин України, спільно здійснювалася й видавнича діяльність, особливо після заборони української мови у Великій Україні). Отож, завдяки тісним зв'язкам східної і західної інтелігенції, відбулося формування нової української літературної мови на основі регіональних її варіантів.

Львів кінця XIX – початку XX ст. став осередком створення освіченої міської україномовної верстви – інтелігенції, яка розпочала активну просвітницько-видавничу діяльність із метою утвердження української мови та виховання нового покоління молодих людей, переважно вихідців із сільської місцевості, які б знали, любили та цінували українське слово, а головне – послуговувалися ним у різних життєвих ситуаціях. Галицькі слова почали активно використовуватися у «живому» спілкуванні й під впливом цього чинника, а також «через очевидність здобутків західного варіанта літературної мови призвели до того, що вони були внесені до реєстру «Російсько-українського словника» /1924 – 1932 рр./ за ред. А. Кримського і С. Єфремова, «Словаря української мови» Б. Грінченка, куди було введено лексику фактично з усіх регіонів України, у тому числі охоплено слова з близьким або й тотожним значенням, що могли б творити синонімічні ряди. Таким чином, – зазначає Н. Дзюбишина-Мельник, – було знято негативну прескрипцію щодо елементів західного варіанта мови» [4, с. 12].

Так, у «Російсько-українському словнику» /1924 – 1932 рр. / за ред. А. Кримського і С. Єфремова вміщено 691 слово з поміткою *гал. (галицьке)*. Наведемо окремі приклади:

Слово (російською мовою)	Його відповідник (українською мовою)	Слово з маркуванням <i>галицьке</i>
Верхушка	<i>верх, вершок, вершечок, верхів'я</i>	(гал.) остриця
Вкус	<i>смак</i>	(гал.) густ
Возни́ца, возни́чий	<i>візник, погонич, (шутл.) поганяйло, хурман</i>	(гал.) фірман
Вошь	<i>воша</i>	(гал.) муша́ра, миши́ця
Вразбро́д	<i>врозтіч, різно, урозпаиш</i>	(гал.) ніворотом . [<i>Вівці ходять, врозпаиш. Худоба брела ніворотом</i> (Франко)].
Вы́пивка	<i>2) (действие) випивання, сов. випиття; (пьянство)</i>	(гал.) п'ятика
Горный	<i>1) гірський, гірний, горовий, верховинський.</i>	
Горная тропинка	<i>гірська стежка</i>	(гал.) плай (р. пляя)
Дезертирование	<i>дезертування</i>	(гал.) дезерція, тікання (з війська, від трудової повинності)
Делимое, арифм.	<i>діленок</i>	(гал.) ділимок (р. -мка)
Довольство	<i>привілля, добро, угода, достаток (р. -тку), розкіш (р. -коши)</i>	(гал.) гаразди (р. -діє)
Жить в довольстве	<i>Розкошувати, в достатках жити.</i>	(гал.) гараздувати
Дождать, -ся, дожждать, -ся	<i>дождати, -ся, -діждати, -ся, чекати</i>	(гал.) очікувати

Дорога перекрестная	Перехресний шлях, середохресна дорога	(гал.) крижова дорога
Дремлющий	дрімотний	(гал.) дрімучий
Дуэт	дуєт, двоспів (р. -ву)	(гал.) дуо (сп. р.). -тний – дуєтовий
Единоземец	земляк, землячка	(гал.) краянин, краянка
Естество	природа, натура, суття, суцїсть (р. -щости)	(гал.) єство
Желé	драглé (р. -ів)	(гал.) галярета
Житница	житниця, стодола, клуня	(гал.) шпихлir
Западня	1) пастка, западня (ум. западєнька), хапка	(гал.) лапка
Заселённость	залюдненість	(гал.) замешканість
Зверинец	звіринець (-ня), звірник (-ка)	(гал.) менажерія
Инструкция	інструкція	(гал.) припис (-су)
Исквашивать, -ся, Исквашенный (прил.) кислый. -ное молоко	сквашувати, -ся, сквасити, -ся, скислювати, -ся, скисліти, -ся; неперех. скисати, скиснути, скисліти. сквашений, скислий	(гал.) квасне́ молоко
Исправник	справник (-ка)	(гал.) староста
Камера	2) (тюремная) камера	(гал.) цюпа (ум. цюпка), (гал.) казня . [Се була цюпка не більша шости кроків удовж, а чотирьох вишр, з одним малєньким загратованим вікном (Франко). Мов в'язень у своїй казні (Франко)]
Кати[е]хизис	катехизис (-су)	(гал.) катехізм, катехит (-та).
Мелко, нрч.	2) (неглубоко) мілко, міленько, неглибоко	(гал.) плитко [«Чого тут боятися? Адже плитко ». – « Плитко? а от яка глибінь!» (Франко)].
Местоположение	(ситуация) місце, становище, географічне місце становище, позиція, ситуація, полога,	(гал. и Драг.) розполога
Навсегда, нрч.	назавсі(є)ди, назавжди, (полон.) назавіше	(гал.) на все . [Два-три слова були-б в силі задержать його на все (Франко)].
Народность	2) (нация) народність, народ (-да)	(гал.) нарид (-роду)
Наследство	спадщина, спадок (-дку) и (мн.) спадки (-ків)	(гал.) дідицтво
Нахозяйничать	1) (наделать хозяйничая) нагосподарювати, нахазяї[й]нувати	(гал.) нагаздувати
Невежество	1) неуцтво, невігластво	(гал.) ігноранція
Неврастеник	неврастеник	(гал.) невротик
Незаселённый	незалюднений, незаселений, нео(б)селений	(гал.) незамешканий (ким, чим)
Неотносящийся к делу	сторонній, неналежний, нестосовний, що не належить, що не стосується до справи, чужий справі	(гал.) недотичний

Область	2) (переносно) царина, обсяг (-зу), круг, ділянка, сфера	(гал.) терен
Обыск	1) (для обнаруження украденного, заперещеного) трус (-су), трусеніця	(гал.) ревізія
Огонь, огонёк	1) (в)огонь (-гню) (ум. огник, огничок), багаття	(гал.) ватра, ватерка, ватрище
Орешняк	1) (роща) ліщина	(гал.) ліщаник
Отверстие	відтулина, відвороття, продухвина	(гал.) отвір
Откромсать (отрезать как попало)	відбатувати, відчикрижити, відкромсати	(гал.) відкромити
Откуп	відкуп, о[а]ренда, посесія	(гал.) пропінація
Оттепель	відлига, відволога, відволож (-жи)	(гал.) відліж (-жи)
Охотиться	2) полювати на кого, на що, ходити на лови (влови)	(гал.) стрільчити
Очаг – огнище	багаття	(гал.) ватра, ватрище
Пава	пава, павиця, павичка	(гал.) павурка
Перекрёстный	перехресний, середохресний	(гал.) крижовий
Переписка	2) (копия, список) переписка	(гал.) відпис
Переписываются, переписаться	2) листуватися з ким	(гал.) кореспондувати з ким
Пещера	печера	(гал.) яскиня
Позавтракать	поснідати	(гал.) поснідкувати
Предложение	4) (руки) сватання	(гал.) освідчення освідчитися кому
Представляют, представит	2) кого кому – рекомендувати, відрекомендувати, представляти	(гал.) запрезентувати кого кому
Пробочник	пробцер, трибушон	(гал.) коркотяг
Прошлыйгодний	торішній і торічний, тогорішній і тогорічний	(гал.) тамтогорічний, тогідний і тогідний, літошній
Причёска	зачіска, зачіс (-чесу)	(гал.) фризура
Нахозяйничать	1) (наделать хозяйничая) нагосподарювати, нахазяї[й]нувати	(гал.) нагаздувати

Зауважимо, що в кінці XIX – на початку XX ст. відбувалося жанрово-функціональне розширення та стилістичне вдосконалення української мови, систематизація її правописних норм. Усе це позитивно вплинуло на розвиток функціональних стилів і вдосконалення лексико-граматичної системи української мови шляхом синтезу мовних елементів як східних, так і західних, що врешті й призвело до становлення та кодифікації мовних норм.

Інтелігенція як найбільш прогресивна частина українського народу, за твердженням В. Чапленка, діяла «легально й нелегально..., використовувала всі, іноді найменші можливості, уперто перемагала страшні перешкоди і творила нове життя українського народу. Найбільше було зроблено в двох напрямках: а) в напрямку підтримки українського національного руху в Галичині і б) в напрямку наукової оборони українського народу та, зокрема, його мови» [21, с. 133].

У Галичині кінця XIX ст. виникли сприятливі умови для активної та дієвої співпраці східних і західних українців. З цього приводу М. Драгоманов писав: «Австро-Угорська Україна ... чи не саме найважливіше місце української праці», оскільки тут українська мова широко й активно використовувалася в школі, в побуті (як серед простих, так і освічених людей), українською друкували газети, журнали, часописи, місячники, відозви, книги та ін. Ця мова, як стверджував Ю. Шерех, «швидка, одноманітна, але вже викінчена й культурна» [23, с. 26].

«Зосередження українського мовотворення в Галичині призвело до переваги галицького в ньому впливу, до накидання галицьких слів та форм східньо-українським письменникам» [21, с. 139], у результаті чого мова набувала галицького колориту. «Взагалі Галичина творила суспільну атмосферу, потрібну для нормального розвитку літературної мови і цим підбадьорювала наддніпрянську інтелігенцію», – зауважує В. Чапленко, і як результат – до складу української літературної мови увійшов чималий масив лексичних одиниць (загальноновживані, з абстрактним значенням, наукова термінологія, запозичення /засвоєні укр. мовою через посередництво Галичини/. Отож, розвиток української мови, розширення сфер її вживання та використання має місце у Галичині кінця ХІХ ст. Сприяло цьому й те, що галичани мали змогу використовувати українську мову в школах, громадсько-політичному житті, науковій та суспільній діяльності, оскільки, як ми вже зауважували, тут функціонували наукові й освітні товариства й організації, громадські та політичні об'єднання і партії, численні гуртки, спілки та інші організації, що активно послуговувалися українською мовою.

В. Чапленко вказує на той факт, що в Галичині активно були охоплені такі «царини мововжитку»: «а) розширена царина красного письменства, б) шкільний ужиток, в) театральнотрагедійний ужиток, г) преса й публіцистика, д) наукове вживання, е) побутове вживання в середовищі освічених людей – в сім'ї, в салонах, в приватному листуванні» [21, с. 143], і хоча не у всіх сферах суспільного життя українська мова вживалася однаково активно, однак вона мала змогу розвиватися і тим самим утверджувати свій статус. Джерелами, з яких українська мова могла черпати матеріал для свого розвитку, були (за В. Чапленком): *українська народна мова, новотвори*, або «ковані слова», запозичення з інших мов [20, с. 159 – 189].

Отож, можемо зауважити, що все те, що відбувалося в суспільно-політичному та мовнокультурному житті Наддніпрянщини, Слобожанщини, Східної Галичини і Надсяння сприяло тому, що українська літературна мова першої чверті ХХ ст. мала вже вироблену суспільно-політичну термінологію, з допомогою якої можна було повністю передати характер суспільно-політичних рухів як тодішнього часу, так і попередніх епох. У літературі початку ХХ ст. значно вільніше, ніж на сучасному етапі розвитку мови, уживалися діалектні, локальні слова й вирази – як західні, так і східні, а це доводить, що «літературна норма української мови є наддіалектним явищем з гетерогенною основою» [18, с. 17], а значна кількість «галицьких» слів, які активно функціонують у сучасній українській мові, засвідчує, що нехтувати мовною практикою Східної Галичини окресленого періоду не варто.

Галичина кінця ХІХ – початку ХХ ст., Галичина сьогодні, як зазначив Микола Жулинський, – це вічна українська ностальгія за Україною... в якій Галичина могла б бути справді великою завдяки історично «забезпеченій» потузі бути патріотичним серцем України. Галичина завжди боялася втратити саму себе, тому чітко хапалася в тяжкі часи випробувань за всеукраїнську єдність за етноохоронну пасіонарність. І не помилялась. Бо вірила у Велику Україну, яку вона своєю присутністю в ній витворить і забезпечить їй національне обличчя [5, с. 5], тоді як національне обличчя Галичини творили і творять люди, що не вагаються іти новим, «хоч дуже тернистим шляхом обнови, не вважаючи на невідрадні обставини суспільного й національного життя та й на безнастанні перешкоди в її змаганнях вибороти своїм землякам кращу долю» [9, с. 11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. На порозі нової України: Гадки і мрії [Текст] / М. Грушевський. – К., 1991. – 128 с.
2. Державний архів Львівської області. – Ф. 26. – Оп. 4. – Спр. 823. – Арк. 25.
3. Діло. – 1916 р. – 15 лютого.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Південно-західні впливи у текстах письменників підросійської України кін. ХІХ – поч. ХХ ст. [Текст] / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // Наукові записки. – Том 60. Філологічні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2006. – С. 3 – 13.

5. Жулинський М. Культурологічний дискурс Галичини. Вступна стаття до книжки: Стефанія Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.» / М. Жулинський. – Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
6. Історія Львова в документах і матеріалах (Збірник документів і матеріалів) [Текст]. – К.: Наукова думка, 1986. – 425 с.
7. Ковальчак Г. І. Розвиток капіталістичної промисловості в Східній Галичині у 70-80-х роках ХІХ ст. [Текст] / Г. І. Ковальчак // З історії західноукраїнських земель. – Вип. 3. – Львів, 1958. – С. 3 – 22.
8. Ковальчак Г. І. Розвиток фабрично-заводської промисловості і Східній Галичині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. [Текст] / Г. І. Ковальчак // З історії західноукраїнських земель. – Вип. 5. – Львів, 1960. – С. 57 – 74.
9. Кравченко У. Твори. Повне видання (у 100-річчя жіночого руху). [Текст] / Уляна Кравченко / Зредагував Юліян Бескид. Накладом Марії Козак. – Торонто, 1975. – 796 с.
10. Ларин Б. А. О лингвистическом изучении города [Текст] / Ларин Б.А. История русского языка и общее языковедение (Избранные работы). – М., 1977. – С. 175 – 189). – Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://philology.ru/linguistics1/larin-77h.htm>
11. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) [Текст] / Р. М. Лозинський. – Львів, 2005. – 358 с.
12. Макарчук С. А. Населення «столиці» у другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. / С. А. Макарчук. – Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/makarчук.html>
13. Марчук Л. Мовний портрет інтелігента – мешканця Кам'янець-Подільського [Текст] / Л. Марчук // Мова і суспільство. – Вип. 1. – С. 181 – 188.
14. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики [Текст] / Л. Т. Масенко. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2010. – 243 с.
15. Муромцева О. Г. Західноукраїнська мовно-літературна практика [Текст] / О. Г. Муромцева // Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 206 – 207.
16. Подолинський С. Вибрані твори [Текст] / С. Подолинський / [упоряд. матеріалів та бібліограф. Р. Сербина]. – Монреаль, 1990. – 208 с.
17. Ткач Л. О. Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. [Текст] / Л. О. Ткач. – Частина 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку: монографія. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2007. – 704 с.
18. Трифонов Р. А. Роль мовної дискусії початку ХХ ст. у процесі формування літературних норм української мови [Текст] / Р. А. Трифонов. – Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». – Харків, 2000. – 21 с.
19. Франко І. Декілька слів о тім, як упорядкувати і проводити наші людські видавництва [Текст] / І. Франко // Зібрання творів у 50 т.– К., 1986. – Т. 19. – С. 117.
20. Франко І. До О. Рошкевич. 20 вересня 1878 р. [Листи (1874 – 1885)] / Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / [упоряд. та комент. В. В. Громової та ін.; ред Н. Л. Калениченко]. – К.: Наукова думка, 1986. – 767 с. – Т. 48. – С. 108 – 119.
21. Чапленко В. Українська літературна мова (ХVІІ ст. – 1917 р.). [Текст] / В. Чапленко. – Нью-Йорк, 1955. – 328 с.
22. Черкез І. Епістолярій кінця ХІХ – початку ХХ ст. як джерело дослідження соціолекту української інтелігенції [Текст] / І. Черкез // Мова і суспільство. – Вип. 1. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. – С. 71 – 76.
23. Шерех Ю. Галичина в формуванні нової української літературної мови [Текст] / Ю. Шерех. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1949. (Серія: Скрипти. – Т. 27). – 93 с.
24. Oestereichische Statistik. Band LXIII, Heft I. Die Ergebnisse der Volkszahlung vom 31. December 1900; I Heft. Die summarischen Ergebnisse der Volkszahlung. – Wien: KK, 1902. – S. C-K, B. XLICXIII 128.
25. Wiczkowski J. Lwow i jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po miastu / Wiczkowski J. – Lwow, 1907. – S. 60, 100, 169, 174.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2014 р.